

OSALLISTUJAN LÄÄKEHOITO SEURAKUNNAN TOIMINNASSA

(Päivitetty 29.8.2022)

Seurakunnan toiminnassa on mukana osallistujia, jotka tarvitsevat säännöllistä lääkityksiä, joka on annettu sairautensa vuoksi. Lisäksi osallistujat saattavat tarvita lääkkeitä akuuttien oireiden hoitoon.

Seurakunnan toiminnassa käytettävät lääkkeet ovat pääsääntöisesti reseptilääkkeitä, jotka ovat välttämättömiä antaa leirin tai muun toiminnan aikana, josta käy selville lääkkeen nimi, vaikuttava-aine ja annostus sekä lääkkeen oikea säilytystapa ja käytettävä ennen päivämäärä. Lääkepakkauksen sisällä on hyvä säilyttää pakkausseloste, josta saa lisäinformaatiota lääkkeestä, kuten lääkkeen tyypillisistä haittavaikutuksista ja lääkkeen sopivuudesta käytettäväksi yhdessä muiden lääkkeiden kanssa. Mikäli lääkkeet ovat valmiiksi jaettuna dosetissa tulee lääkettä ja sen yksilöllistä annostusta koskevat tiedot toimittaa dosetin mukana. On tärkeää, että osallistujan mahdollisesta lääkityksestä ja sen toteuttamisesta sekä mukana olevista lääkkeistä (myös ilman reseptiä saatavat lääkkeet) kysytään osallistujakortissa.

Täysi-ikäiset ja osa lapsista ja nuoristakin osaa huolehtia säännöllisesti käytettävien lääkkeiden ottamisesta itsenäisesti. On kuitenkin tärkeää, että seurakunnan toimintaa vetävillä henkilöillä on tiedossa osallistujien säännöllinen lääkitys. Mikäli sairauden tai muun terveyteen liittyvän asian kanssa tulee akuutti ongelma seurakunnan toimintaan osallistumisen aikana, on osattava soittaa apua ja kertoa hoitohenkilöstölle osallistujan käyttämistä lääkkeistä. Kuitenkin erityisesti iäkkäiden henkilöiden kohdalla tulee huomioida hellesäällä riittävä nesteiden saatavuus, sillä lääkkeet saattavat nestehukan ohella lisätä muun muassa kaatumisvaaraa.

Aikuisten, joille on määrätty edunvalvoja ja alaikäisten osallistujien kohdalla huoltaja/edunvalvoja vastaa siitä, että lapsen/nuoren/huollettavan lääkehoidon tarve ja lääkehoidon kannalta kaikki tarvittava tieto on työntekijöiden käytettävissä. Tiedot annetaan erillisellä lomakkeella tai kirjallisella liitteellä osana osallistumiskorttia toimintaan ilmoittautumisen yhteydessä. Seurakunnan toiminnassa tapahtuvasta lääkehoidosta tulee tehdä yksilökohtainen suunnitelma. Myös toimintaan osallistuvan henkilön tulee olla tietoinen suunnitelmasta (kehitysvaiheensa määrittämässä rajoissa), jotta hän kykenee tuomaan esille lääkkeidensä mahdolliset haitta- tai sivuvaikutukset.

Turvallinen lääkehoito -opas sivu 74: Asiakas/potilas havaitsee usein itse parhaiten toivotun lääkevasteen sekä mahdolliset haitta- ja sivuvaikutukset. Asiakkaan/potilaan osallisuutta kannattaakin kaikin tavoin tukea ja hänen kokemuksistaan, ml. poikkeamista lääkehoidon toteutumisessa, kysyä lääkkeitä määrätessä ja lääkehoidon vaikutuksia seurattaessa.

Ilman reseptiä saatavat itsehoitolääkkeet

Itsehoitolääkkeillä tarkoitetaan apteekista ilman reseptiä saatavia lääkkeitä. Näitä ovat mm. äkilliseen särkyyn, kipuun, kuumeeseen ja allergiaoireisiin tarkoitetut käytettävät lääkkeet. Seurakunnan toiminnassa voidaan antaa osallistujille itsehoitolääkkeitä vain akuuteissa tilanteissa, joissa esim. kivun tai oireen helpottaminen on välttämätöntä. Työnantaja/esihenkilö ja/tai osallistujan huoltaja/edunvalvoja määrittelee lääkehoidosta

vastaavan työntekijän osaamisen arvioida itsehoitolääkkeen tarpeen. Lääkkeen antamisesta vastaavan työntekijän tulee olla tietoinen lääkkeen soveltuvuudesta osallistujalle ja kyseisen akuutin kivun tai oireen helpottamiseen.

Itsehoitolääkkeiden antamiseen on pyydettävä lupa osallistujan huoltajalta/edunvalvojalta, mikäli kyseessä on alaikäinen tai edunvalvonnan kautta huollettava osallistuja. Lupa voidaan pyytää jo toimintaan ilmoittautumisen yhteydessä, jolloin kysytään myös itsehoitolääkkeiden soveltuvuudesta osallistujalle. Ennen lääkkeen antamista suositellaan työntekijän ottavan yhteyttä huoltajaan/edunvalvojaan. Lääkehoitoon liittyvissä kysymyksissä neuvoa voi kysyä myös Yliopiston Apteekin verkkosivulla olevan chat-palvelun kautta tai soittamalla asiakaspalveluun 0300 20200 (palvelee 24/7).

Lääkehoitosuunnitelma

Lääkehoitosuunnitelman perustana on Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2006 julkaisema ja vuonna 2021 päivitetty opas *Turvallinen lääkehoito – opas lääkehoitosuunnitelman tekemiseen*. Opas kokoaa yhteen lakien, asetusten ja viranomaisohjeiden antamat suuntalinjat lääkitysturvallisuudesta. Näiden lisäksi oppaassa pyritään ottamaan esiin keskeisiä suosituksia turvallisesta lääkkeiden käytöstä.

sekä esittelemään lääkehoidon turvallisuuden edistämiseen kehitettyjä hyväksi havaittuja käytänteitä. Oppaan pohjalta osallistujalle tehdään tarvittaessa lääkehoitosuunnitelma.

LÄÄKEHOIDON TOTEUTTAMISEN ERITYISPIIRTEITÄ MUISSA KUIN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON YKSIKÖISSÄ

Toimintaympäristöjä, joissa lääkehoitoa toteuttavat muut kuin terveydenhuollon koulutuksen saaneet henkilöt, kutsutaan *Turvallinen lääkehoito* -oppaassa lääkehoidon epätyypilliseksi alueiksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden lisäksi myös joidenkin muiden ammattihenkilöiden tutkintoihin (kuten sosionomi AMK) sisältyy vaihteleva määrä lääkehoidon opintoja. Tällöin työnantajan vastuulla on selvittää opintojen laajuus, ja mikäli lääkehoidon opinnot vastaavat vähintään lähihoitajan osaamisvaatimuksia, työnantaja määrittelee miltä osin ammattihenkilöt voivat osallistua lääkehoidon toteuttamiseen.

Tutkintoon sisältyneestä lääkehoidon koulutuksesta riippuen ammattihenkilö voi esimerkiksi jakaa lääkkeitä asiakas- ja potilaskohtaisiin annoksiin ja antaa lääkkeitä luonnollista tietä eli tabletteina, kapseleina, liuoksina, silmä- ja korvatippoina, voiteina, laastareina ja peräpuikkoina. Vaativan lääkehoidon esimerkiksi keskushermostoon vaikuttavan lääkehoidon (pkv-lääkkeet) toteuttaminen edellyttää lisäkoulutusta, osaamisen varmistamista ja kirjallista lupaa. Luvan myöntää ainoastaan lääkehoidosta vastaava lääkäri tai hänen valtuuttamansa lääkehoidosta vastaava lääkäri.

Mahdollisuuksien mukaan lääkehoitoa toteuttavat siihen koulutetut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, myös sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuolella. Seurakunnissa tulee kartoittaa lääkehoitoon liittyvät yhteistyömahdollisuudet paikallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa.

Lääkehoitoon peruskoulutukseltaan kouluttamaton henkilö voi osallistua luonnollista tietä (suu, nenä, silmät, korvat, iho, peräaukko) annettavan ja ihon alle pistettävän lääkehoidon toteuttamiseen yksittäistapauksissa tai yksilökohtaisen suunnitelman ja tarvittavan lisäkoulutuksen jälkeen.

Lääkehoidon organisointi tapahtuu osallistujakohtaisen lääkehoitosuunnitelman mukaisesti. Lääkehoitoon osallistuvien henkilöiden osaaminen ja saatavilla olo varmistetaan koko toiminta-ajan. Huoltajien/holhoojien, henkilöstön ja osallistujan hoidosta vastaavan lääkärin (tai lääkärin valtuuttaman muun terveydenhuollon ammattihenkilön) kanssa sovitaan lääkehoidon toteutus ja toteutuksesta vastaava henkilö (ja varahenkilö). Osaamisessa ja saatavilla olossa on huomioitava henkilökunnan ennakkoimattomat poissaolot ja niihin liittyvät sijaisjärjestelyt. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että henkilöstössä täytyy olla useampia ammattihenkilöitä, jotka voivat toteuttaa lääkehoitoa.

Seurakunnan työntekijät voivat pyytää lääkehoidon suunnitteluun apua ja ohjausta esimerkiksi paikalliselta terveysasemalta, kouluterveydenhoitajalta tai muulta vastaavalta ammattilaiselta. Seurakunnan turvallisuuskoulutusten yhteyteen voidaan sisällyttää lääkehoidollisia osioita paikallisten tarpeiden mukaan.

Seurakunnan toiminnoissa toteutettava lääkehoito

Pääperiaatteena on, että toteutetaan lääkehoitoa missä ympäristössä tahansa, tulee sen perustua riittävän yksityiskohtaisesti laadittuun osallistujakohtaiseen lääkehoitosuunnitelmaan, johon kaikkien lääkehoitoa toteuttavien tulee perehtyä. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuolisissa yksiköissä työnantaja vastaa siitä, että lääkehoitoprosessi on turvallinen ja lääkehoitoa toteuttavilla työntekijöillä on siihen riittävä osaaminen tai perehdytys.

Leirillä, retkillä tai muussa seurakunnan järjestämässä toiminnassa annettava lääkehoito on yleensä satunnaista ja/tai akuuttia oireen mukaista lääkehoitoa. Tämän lisäksi osallistujilla saattaa olla säännöllistä lääkitystä, jonka toteutuksesta he vastaavat yleensä itse.

Hoidon tarpeen kiireellisyyden mukaan tilanteet voidaan jakaa seuraavasti:

1. Välitöntä hoitoa vaativat
 - a. Anafylaksian (äkillinen, allerginen, shokkityyppinen reaktio) hoito
 - b. Insuliinishokin hoito
 - c. Kouristuksen (kuumekouritukset, epilepsia) hoito
 - d. Astma-ahdistuksen hoito, avaava lääkitys
 - e. Muu mahdollinen välitöntä hoitoa vaativa hoito
2. Pitkäaikaissairauden ylläpitohoito osallistujan henkilökohtaisen lääkehoitosuunnitelman mukaan.
3. Mahdolliset muut lääkärin määräämät välttämättömät leirin, retken tai muun toiminnon aikana annettavat lääkkeet.

Mikäli tilanne ei ole akuutti, voit etsiä itse lisätietoa tilanteen arvioimiseksi Terveskylän Päivystystalosta (<https://www.terveyskyla.fi/paivystystalo>). Sen lisäksi saat apua hoidon

tarpeen arviointiin terveydenhuollosta soittamalla paikalliseen terveyskeskukseen, yleiseen hätänumeroon (112) tai ottamalla yhteyttä yliopistosairaalapaikkakunnilla päivystysapuun (116117).

Lääkehoitoon liittyvät toimijat ja tehtävät

Seurakunnan kirkkoherra tai muu esihenkilö vastaavat lääkehoidon ohjeistuksen ”jalkauttamisesta” seurakuntansa turvallisuusohjeisiin ja -toimintaan. Lisäksi tulee varmistaa, että toiminnoissa lääkehoidosta vastaavilla työntekijöillä on käytettävissä riittävä tieto ja asiantuntemus sekä tiedossa kanavat, joiden kautta saa tarvittaessa lisätukea lääkehoitoa koskeviin päätöksiin. Osallistujan sairauteen ja lääkehoitoon liittyviä tietoja käsitellään ammatillisesti ja huolehditaan siitä, että tieto ei kulkeudu ulkopuolisille.

Alaikäisen lapsen/nuoren ja osallistujan, jolle on määrätty edunvalvoja, huoltaja/edunvalvoja vastaa siitä, että lääkehoidon tarve ja lääkehoidon kannalta kaikki tarvittava tieto on toiminnon lääkehoidosta vastaavan työntekijän käytettävissä. Yksilöllinen lääkehoitosuunnitelma laaditaan yhteistyössä huoltajien kanssa. Tarvittaessa konsultoidaan myös hoitavaa lääkärinä tai muuta terveydenhuollon ammattilaista. Kaikki lääkehoitoon osallistuvat tahot/henkilöt toimivat yhteistyössä huoltajien kanssa.

Lääkkeen antamisesta vastaava työntekijä vastaa siitä, että hän toimii tehdyn suunnitelman mukaisesti. Lääkkeiden turvallisesta säilyttämisestä sovitaan yhdessä osallistujan, huoltajien ja tarvittaessa myös toimintapaikan henkilökunnan kanssa. Esimerkiksi toimintapaikan keittiön kylmätilassa säilytettävissä lääkkeissä tulee olla merkittynä lääkittävän nimi sekä lääkkeiden annosteluohjeet.

ALAIKÄISEN LAPSEN/ NUOREN LÄÄKEHOIDON SUUNNITELMAT

Lyhytaikaisen lääkehoidon suunnitelma

Seurakunnan toiminnoissa annetaan vain lääkärin lapselle tai nuorelle määräämiä reseptilääkkeitä, jotka ovat välttämättömiä antaa toiminnon aikana. Lääkkeen on aina oltava alkuperäispakkauksessa ja siitä on käytävä ilmi annostus. Huoltaja vastaa siitä, että lääkehoidon kannalta kaikki tarvittava tieto on käytettävissä. Kaikki lääkehoitoon osallistuvat tahot toimivat yhteistyössä huoltajien kanssa. Lääkehoitosuunnitelmaa säilytetään salassapito-ohjeistusten mukaisesti.

Pitkäaikaissairaana lapsen tai nuoren lääkehoidon ja/tai muiden hoitotoimenpiteiden suunnitelma

Lapsi-/nuorikohtaisen lääkehoidon tai muiden hoitotoimenpiteiden tarpeen on arvioinut ja suunnitellut lasta tai nuorta hoitava taho, jota voidaan tarvittaessa käyttää asiantuntijana. Suunnitelma tehdään aina yhteistyössä lapsen tai nuoren huoltajan kanssa. Sitä laadittaessa sovitaan lääkehoidon ja terveydentilan seurannan tarpeet sekä millä laajuudella ja toimenpiteillä näihin tarpeisiin pystytään vastaamaan.

Suunnitelmaan kirjataan:

- mistä sairaudesta tai oireesta on kyse
- milloin lääkehoitoa tai muita hoitotoimenpiteitä tarvitaan
- keiden on tarpeen tietää suunnitelmaan kirjatusta asioista
- missä lääkettä tai hoitotoimenpiteisiin tarvittavia välineitä säilytetään
- miten lääke annetaan tai miten hoitotoimenpiteet suoritetaan
- kuka lääkkeen antaa tai hoitotoimenpiteen suorittaa
- mitä muita toimenpiteitä kuin lääkkeen antamista tilanne edellyttää
 - ambulanssin kutsuminen
 - ilmoittaminen vanhemmille
 - mitä oireita seurataan
 - muita lääkkeen antamiseen liittyviä toimenpiteitä (esim. verensokerin mittaaminen)
- milloin lääkkeen antamisesta informoidaan huoltajia (esim. kohtauslääkityksen käyttäminen tai lääkkeen antamisen epäonnistuminen)
- millaista osaamista tarvitaan, kuka kouluttaa, ketä koulutetaan
- miten varmistetaan lääkkeen antajien tai hoitotoimenpiteiden suorittajien riittävä osaaminen
- lääkkeen tai käytetyn välineen hävittäminen
- suunnitelman tarkistaminen

LÄÄKEHOITOON LIITTYVIEN RISKIEN TUNNISTAMINEN JA NIIHIN VARAUTUMINEN

Seurakunnan toiminnassa lääkehoidon perustana on, että toiminnassa annetaan vain lääkärin määräämiä reseptilääkkeitä, jotka ovat välttämättömiä antaa leirin tai muun toiminnan aikana. Henkilökohtaisessa lääkehoitosuunnitelmassa tulee kiinnittää huomiota lääkkeiden säilyttämiseen. Erityisesti retki- ja leiritoimintaan osallistuvien lapsien (varhaiskasvatus), erityistukea tarvitsevien osallistujien sekä mielenterveys- ja päihde- sekä sosiaalihuollon asiakkaiden henkilökohtaisia lääkkeitä tulisi säilyttää lääkkeille varatussa lukitus-tilassa. Mahdollinen sekaannusten riski vältetään kun lääkkeet merkitään asiakaskohtaisesti riittävän selkeästi. Lääkkeitä saatetaan antaa osallistujille dosetista tai koneellisesti pakatuista kerta-annospusseista. Osalla kaikki lääkitys annetaan yksittäisistä lääkepurkeista tai vastaavista.

Jos osallistujat ovat monilääkittyjä ja/tai ikääntyneitä, on heillä myös korostunut riski saada lääkkeitä haittavaikutuksia. Lääkehoidon turvalliseen toteuttamiseen voi liittyä myös erityishaasteita, kuten nielemisvaikeuksia tai lääkkeenotosta kieltäytymistä.

Jokaisen osallistujan lääkehoidon toteuttamisessa tulee olla selvää, kuka todellisuudessa vastaa hänen lääkehoidonsa kokonaisuudesta seurakunnan toiminnan aikana. Lääkehoitopäätöksiä saattavat tehdä useat eri lääkärin ja julkisessa että yksityisessä terveydenhuollossa, mikä haastaa myös ajantasaisen, käytettävissä olevan lääkitystiedon kattavuuden. Lääkkeet ovat aina henkilökohtaisia, eikä niistä saa lainata tai antaa käytettäväksi toiselle seurakunnan toimintaan osallistuvalle. Jokainen käyttää vain henkilökohtaisia lääkkeitä.

Pääasiassa keskushermostoon vaikuttavien lääkkeiden (pkv-lääkkeet) ja huumausaineeksi luokiteltujen lääkkeiden määräämisessä ja käytössä on noudatettava erityistä huolellisuutta

ja varovaisuutta. Näihin lääkkeisiin liittyy sekä vakavien haittavaikutusten että tahallisen väärinkäytön korostunut riski.

Huumausaineeksi luokitellut lääkkeet säilytetään lukitussa tilassa, erillään muista lääkkeistä. Myös pkv-lääkkeiden säilytykseen tulee kiinnittää erityistä huomiota niihin liittyvän väärinkäyttöriskin vuoksi. **Huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä ei jaeta valmiiksi lääkelaseihin tai dosetteihin.**

On tärkeää tunnistaa ne tilanteet, joissa on lääkehoidon vaaratapahtuman mahdollisuus ja luoda selkeät toimintamallit eri tilanteissa toimimiseen sekä tilanteiden ennaltaehkäisyyn. Jokaisen osallistujan lääkehoidosta vastaavan työntekijän tulee pitää kirjaa annetusta lääkehoidosta.

Kaikki lääkitykseen liittyvät riskit korostuvat, jos työtä tehdään kiireessä ja/tai väsyneenä. Toiminnossa tapahtuva lääkehoito tulee huomioida kyseisen työntekijän työ- ja ohjelmasuunnittelussa. Työntekijällä on oikeus saada koulutusta ja perehdytystä lääkehoidon toteuttamiseen. Työntekijällä on oikeus myös kieltäytyä lääkehoidon toteuttamisesta. Toisaalta osallistujan lääkehoidon tarve ei voi olla esteenä seurakunnan toimintaan osallistumiselle, vaan toimintaa pyritään räätälöimään osallistujan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

LÄÄKEHOITOON LIITTYVISSÄ VAARATILANTEISSA TOIMIMINEN:

Läkehoidon haitta- ja poikkeamatilanteessa suoritetaan seuraavat välittömät toimenpiteet:

- Varmistetaan asiakkaan/potilaan välitön turvallisuus, hälytetään tarvittaessa apua, otetaan yhteyttä hoitavaan lääkäriin ja akuutissa tilanteessa myös päivystykseen tai hätäkeskukseen.
- Tehdään mahdolliset vaaran poistavat tai korjaavat toimenpiteet, varmistetaan hengityksen ja verenkierron riittävyys ja ryhdytään tarvittaessa elvytystoimiin.
- Selvitetään haitta- tai poikkeamatilanteen aiheuttanut lääkeaine ja annos.
- Estetään lääkeaineen imeytyminen
- Annetaan tarvittaessa lääkehiiltä, jos aine on otettu suun kautta ja asiakkaan/potilaan tajunnan taso sallii lääkehiilen antamisen. Huomioitavaa kuitenkin on, että lääkehiili ei tehoa kaikkiin lääkeaineisiin ja voi olla joskus jopa vasta-aiheinen.
- Huuhdellaan vedellä, jos ainetta on joutunut silmään tai iholle.
- Annetaan vastalääkettä (antidootti) lääkeainekohtaisten suositusten mukaisesti
- Hiukankin epäselvissä tilanteissa otetaan aina yhteyttä Myrkytystietokeskukseen (p. 0800 147 111).

Läkehoidon vaaratapahtumasta ilmoitetaan eteenpäin vanhemmille/huoltajille ja tarvittaessa hoitavalle lääkärille, heti kun mahdollista ja kun osallistujan eteen on tehty kaikki mahdollinen!

Liitteet:

- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema **turvallinen lääkehoito -opas**, jossa kerrotaan lääkehoidon turvallisesta toteuttamisesta ammattilaisen näkökulmasta : <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8682-4>
- **ruotsinkielinen julkaisu** : <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8686-2>
- **Turvallinen lääkehoito - Fimea**
- Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimean kansalaisille suunnattu verkkosivu, josta löytyy tietoa lääkkeiden oikeaan ja turvalliseen käyttöön liittyvistä asioista: https://www.fimea.fi/kansalaisen_laaketieto
- Suomalainen lääkäriseura Duodecimin ylläpitämä Terveyskirjasto, osta löytyy tietoa sairauksien hoidoista ja lääkehoidoista: <https://www.terveyskirjasto.fi/>
- Lääketietokeskuksen ylläpitämä Lääkeopas, josta löytyy tietoa lääkevalmisteista: <https://www.terveyskirjasto.fi/sisalto/laakeopas>
- Fimean lääkehaku, josta voi hakea lääkkeiden pakkausselosteet sekä tiedon lääkkeen mahdollisista saatavuushäiriöistä ja sopivuudesta iäkkäille: https://www.fimea.fi/laakehaut_ja_luettelot/laakehaku